

Observaties aan Torenvalken *Falco tinnunculus* in De Onlanden in 2018

Wim van Boekel

De Onlanden is een natuurgebied van zo'n 3000 hectare, gelegen ten zuidwesten van de stad Groningen. Tot tien jaar geleden was dit een veenweidegebied, maar na vier jaar herinrichten werd het in 2012 in gebruik genomen als waterberging en doorstroommoeras. Het waterpeil ging flink omhoog, op veel plekken tot ruim boven het maaiveld in de winterperiode. Door deze vernatting werd beheer in de vorm van maaien en/of begrazen in het grootste deel van het gebied onmogelijk. De vegetatie kon zich hier vrij ontwikkelen, wat grote, veelal positieve, gevolgen had voor de natuur in het gebied. Voor meer informatie over De Onlanden en over de ontwikkelingen in de natuur van het gebied verwijs ik korthedshalve naar van Boekel *et al.* (2017) en de website natuurindeonlanden.nl.

Sinds 2012 volg ik de ontwikkelingen in de natuur van De Onlanden zo goed mogelijk. Dit doe ik onder andere met behulp van een aantal wildcamera's, die permanent op strategische plaatsen in het gebied opgesteld staan. Twee van deze camera's staan gericht op palen, om zo een beter beeld te krijgen van de roofvogels en uilen die in De Onlanden te vinden zijn. Deze jagers maken regelmatig gebruik van de palen; als uitkijkpost, als plek om een geslagen prooi te plukken, of om het verenkleed te poetsen en te drogen. Bij de herinrichting van De Onlanden zijn vrijwel alle rasterpalen en hekwerken uit het gebied verwijderd, zodat de paar overgebleven palen extra in trek zijn bij de diverse roofvogels. Eén van de palen waar een camera op gericht is, staat in het westelijke moerasgebied, de andere in wat droger gebied in het oostelijk deel van De Onlanden. In 2018 kwamen ook regelmatig Torenvalken *Falco tinnunculus* in beeld bij deze 'camerapalen'. In De Onlanden broeden jaarlijks één of twee paartjes van deze roofvogelsoort in de hoogspanningsmasten in het gebied (van Boekel *et al.* 2018). Meestal lukt het ze om een aantal jongen groot te brengen, ondanks de permanent lage veldmuizenstand in het gebied (van Boekel 2015). Ook in 2018 broedden er twee paartjes, waarvan in ieder geval één paar één of meerdere jongen vliegvlug kreeg. De Torenvalken bij de 'camerapalen' leverden een aantal waarnemingen op die hieronder worden beschreven.

Prooispectrum

Bij beide palen werden gedurende het jaar Torenvalken gefilmd met een gevangen prooi. Uiteraard kwam hierbij slechts een zeer klein deel van het totaal aantal prooien van de valken in beeld, maar toch leverden de opnames enige informatie over het prooispectrum van de Torenvalken in De Onlanden. In totaal werden 125 verschillende prooien gezien. De meeste prooien waren woelmuizen *Microtus* sp. (81 individuen). Daarnaast werden 34 Dwergmuizen *Micromys minutus*, 11 vogels, 1 libel en 1 sprinkhaan gevangen. De woelmuizen waren niet met zekerheid herkenbaar als Veldmuis *Microtus arvalis* of Aardmuis *M. agrestis*. De Dwergmuizen werden, op

één na, allemaal in ongeveer een week tijd (van 30 september tot en met 7 oktober) gevangen door een 1e kalenderjaar vrouwtje dat zich blijkbaar toegelegd had op het vangen van deze prooi-soort. Naast de 33 Dwergmuizen verscheen ze in deze week slechts vijf keer in beeld met een woelmuis als prooi. De vogels werden allemaal gevangen door adulte mannetjes Torenvalk. Van de 11 vogels waren er in ieder geval vijf Graspiepers *Anthus pratensis* en twee Rietgorzen *Emberiza schoeniclus*. De sprinkhaan was zeer waarschijnlijk een Grote Groene Sabelsprinkhaan *Tettigonia viridissima*.

Foto 1. Adulte man Torenvalk met een Graspieper op de westelijke camerapaal in De Onlanden, 5 maart 2018 (Foto: Wim van Boekel). *Adult male Kestrel in front of one of the cameras in De Onlanden, 5 March 2018.*

Het prooispectrum leverde geen verrassingen op, al is het bijzonder dat een Torenvalk in korte tijd zo'n groot aantal Dwergmuizen ving. In de moerasgebieden van De Onlanden, met de vaak hoge en dichte vegetatie van grassen en zeggen, is de Dwergmuis waarschijnlijk een veel voorkomende soort, al is het lastig om een goed beeld te krijgen van de aantallen/dichtheden. René Oosterhuis (2018) vond in november 2018 twee keer zoveel nesten van Dwergmuizen als in voorafgaande jaren, tijdens de jaarlijkse telling in de noordelijk Onlanden. Het vrouwtje Torenvalk heeft dus mogelijk kunnen profiteren van een hoge dichtheid van deze prooi-soort in 2018.

Prooiopslag

Het is bekend dat Torenvalken geslagen prooien soms ergens verstoppert om ze dan later op de dag weer op te halen en op te eten. Ze doen dit vooral met grote prooien (zwarte woelmuizen, zangvogels) en vooral in het winterhalfjaar (Rijnsdorp *et al.*

1981). Waarschijnlijk wordt door de valken gekozen voor prooiopslag om tijdens de jacht overdag het eigen lichaamsgewicht zo laag mogelijk te houden en om aan het eind van de dag nog een flinke voedselopname te kunnen doen. De warmte die vrij komt bij de vertering van het voedsel kan op deze manier efficiënt worden gebruikt tijdens de, koude, nachtperiode.

Foto 2. Juveniel vrouwtje Torenvalk vliegt weg van de westelijke camera paal in De Onlanden met een Dwergmuis in de klauw, 2 oktober 2018 (Foto: Wim van Boekel). *Juvenile female Kestrel departing from camera post with harvest mouse in its claw, 2 October 2018.*

Deze prooiopslag werd ook gezien bij de Torenvalken in De Onlanden in 2018, maar dan wel op een bijzondere manier. Eén volwassen vrouwtje gebruikte namelijk de oostelijke camera paal als opslagplek voor haar gevangen woelmuizen. In totaal gebeurde dit zes keer in de periode tussen 31 augustus en 21 november. Steeds landde het vrouwtje met de prooi op de paal en bleef daar dan een tijdje zitten, terwijl ze om zich heen keek. In enkele gevallen vloog ze op met de prooi en landde vervolgens op de stok waar de camera aan vast zit, om na een korte pauze weer terug te vliegen naar de paal. De woelmuis werd vervolgens meerdere keren met de snavel stevig tegen de bovenkant van de paal gedrukt. Het leek alsof de valk probeerde de muis in de paal te ‘verstoppen’ of te ‘verankeren’. Dit lukte uiteraard niet. Clegg (1971) en Parker (1977) beschrijven hoe Torenvalken hun prooi (respectievelijk een Aardmuis en een Tapuit *Oenanthe oenanthe*) verstoppen door deze met de snavel diep in de vegetatie te duwen. Hun beschrijvingen komen goed overeen met het gedrag van het vrouwtje Torenvalk op de paal in De Onlanden.

Na de vergeefse verstoppogingen vloog het vrouwtje weg en bleef de prooi, duidelijk zichtbaar, op de paal achter. Na gemiddeld 3 uur en 40 minuten (n=5; spreiding 2.50-4.30 uur) keerde het vrouwtje terug en werd de, inmiddels stijf geworden, prooi ter plekke opgegeten. Vreemd genoeg werd de dode muis op de paal in de tussentijd niet opgemerkt door de Buizerds *Buteo buteo* en Zwarte Kraaien *Corvus corone* die regelmatig in dit deel van De Onlanden te vinden waren en die ook gebruik maakten van deze paal als zitplek. Slechts één keer ging dit bewaren van de prooi mis, toen de partner van het vrouwtje Torenvalk ook in beeld kwam. Het mannetje had haar blijkbaar met de prooi gezien en kwam polshoogte nemen. Eerst vloog het vrouwtje nog weg met haar prooi, maar toen het mannetje weer vertrokken leek, keerde ze terug naar de paal en liet de prooi alsnog achter. Een kwartier later kwam het mannetje op de paal in beeld en pakte hij de prooi (beelden van deze en andere acties zijn te zien op Youtube, via <https://www.youtube.com/watch?v=nLa0aHHzblc>).

In de meeste literatuur waar het bewaren van prooien door Torenvalken gemeld wordt, staat dat de vogels de prooi uit het zicht in de begroeiing of in een boom verstoppen. Dat lijkt ook een veel veiliger plek dan open en bloot bovenop een paal. In De Onlanden zijn genoeg plekken te vinden die beter als verstopplek kunnen dienen dan deze locatie. Waarom het vrouwtje toch voor de paal koos is onduidelijk. Ondanks de zichtbaarheid van de prooi, bleek het risico op diefstal van de prooi erg klein. Wellicht kon het vrouwtje Torenvalk dit risico goed inschatten en deed ze daarom niet méér moeite voor het verstoppen van haar prooi. Haar partner was uiteindelijk het grootste probleem.

Foto 3. Adult vrouwtje Torenvalk vliegt, met een woelmuis in de klauw, op de camera af bij de oostelijke camerapaal in De Onlanden, 3 november 2018 (Foto: Wim van Boekel). *Adulte female Kestrel with vole, approaching the eastern camera post in De Onlanden, 3 November 2018.*

Paarband

Ditzelfde paartje Torenvalk kwam in 2018 ook meerdere keren sámen in beeld op de oostelijke paal. Twee keer zaten de valken enige tijd naast elkaar op de paal, zonder verdere interactie. Daarnaast werd de paal vier keer gebruikt voor (schijn) copulaties. De eerste keer was dit op 29 maart en was er (gezien de tijd van het jaar) hoogstwaarschijnlijk sprake van een daadwerkelijke copulatie. De andere drie keren waren op respectievelijk 2, 26 en 29 september, ruim na het broedseizoen dus, en zal er sprake geweest zijn van schijnkopulaties. Mogelijk had dit gedrag buiten de broedtijd tot doel om de paarband te versterken of te bevestigen.

Foto 4. Adulte man Torenvalk landt op het vrouwtje voor een schijnkopulatie bij de oostelijke camerapaal in De Onlanden, 2 september 2018 (Foto: Wim van Boekel). *Adult male Kestrel fake-copulating with female, eastern camera post in De Onlanden, 2 September 2018.*

Over dergelijke schijnkopulaties is in de literatuur niet veel te vinden. Ganzeboom (2014) meldt een copulatie bij een paartje Boomvalk drie weken na voltooiing van het legsel. Schijnkopulaties op een tijdstip zo ver na het broedseizoen als bij de Torenvalken in De Onlanden zijn, voor zover ik weet, niet bekend. Net als andere roofvogels zijn Torenvalken over het algemeen trouw aan hun partner. De paarband

zal af en toe bevestigd moeten worden en schijncoëpatie zou daarvoor een goed middel kunnen zijn.

Al met al geven de wildcamera's in De Onlanden een aardig inblik in een aantal aspecten van het gedrag van de Torenvalken die in het gebied leven. Hopelijk komen de valken ook de komende jaren nog vaak in beeld.

Summary

Boekel W. van 2019. Food, caching and out-of-season copulations of Kestrels *Falco tinnunculus*. De Takkeling 27: 172-177.

In the nature reserve De Onlanden (3000 ha) southwest of the city of Groningen, cameras have been used to capture bird life, two of which were trained at posts often used by raptors. Of Kestrels, 125 preys have been recorded on camera, mostly voles *Microtus* sp. (81x) and Harvest Mice *Micromys minutus* (34x), with smaller numbers of birds (among which 5x Meadow Pipits *Anthus pratensis* en 2x Reed Buntings *Emberiza schoeniclus*) and one locust (presumably *Tettigonia viridissima*). Between 31 August and 22 November 2018, six catching attempts of an adult female Kestrel were recorded, with the prey eventually left behind on the post. On average three hours later, the prey was retrieved and eaten by the female (range 2.50-4.30 h, n=5). Despite the presence of Carrion Crows *Corvus corone* and Buzzard *Buteo buteo*, and the prey in plain view, no attempts at stealing were registered except for once successfully by an adult male Kestrel (partner of the female). On the posts, four copulations of Kestrels were recorded, on 29 March (probably a real pre-breeding copulation) and on 2, 26 and 29 September 2018 (probably without cloacal contact).

Literatuur

- Boekel W.H.M. van 2015. From meadows to marshland – response of small mammal populations. *Lutra* 58: 57-71.
- Boekel W. van, Blaauw R., de Bruin J. de, Oosterhuis R. & Zoer B. 2017. De Onlanden: vijf jaar na de vloed. *De Levende Natuur* 118: 6-13.
- Boekel W. van, Blaauw R., de Bruin J. de, Oosterhuis R. & Zoer B. 2018. Broedvogels in De Onlanden in 2018. Stichting Natuurbelang De Onlanden, Roderwolde. Rapport 2018/02. 30 p.
- Clegg T.M. 1971. Kestrel hiding prey. *Scottish Birds* 6: 276-277
- Ganzeboom P.D. 2014. Een late coëpatie van Boomvalken *Falco subbuteo*. *De Takkeling* 22: 124-126
- Oosterhuis R. 2018. Dwergmuizen in de Lettelberter Petten. Nieuwsbrief van De Onlanden 27: 15-16.
- Parker A. 1977. Kestrel hiding food. *British Birds* 70: 339-340
- Rijnsdorp A., Daan S. & Dijkstra C. 1981. Hunting in the Kestrel, *Falco tinnunculus*, and the adaptive significance of daily habits. *Oecologia* 50: 391-406

Adres: de Westerd 12, 9321AK Peize, wvanboekel@home.nl